

ก. ๑๑๕

TULIB

กฎมนเทียรบาลพะม่า

ฉบับเป็นตทชธรรมเนียมภาคที่ ๒๖

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ

ทรงแปลจากภาษาอังกฤษ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์

โปรดให้ตีพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมเจ้าตระหนักนิชิต ไชยันตี

ณ วัดนรนาถสุนทริการาม

วันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

สารบัญคำแถลง

คำนำของกรมคดีปกครอง	หน้า ก
คำอุทธรณ์ ส้มเต๋อเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระนิพนธ์	.. ค
คำอธิบาย ส้มเต๋อกรมพระยาตำราวงราชการ ทรงพระนิพนธ์	.. ฉ

สารบัญเรื่อง กฏมนเทียรบาลพะม่า

พิธีราชาภิเษก	หน้า ๓
ตอนเตรียมการ	.. ๓
ลักษณะการราชาภิเษก	.. ๕
พิธีเถลิงราชบัลลังก์	.. ๖
ตอนเตรียมการ	.. ๕
เสด็จออกมหาสมาคม	.. ๖
เทียบพระนคร	.. ๗
ฐานาเทวี	.. ๘
ราชกุมารศักดิ์	.. ๑๐
พระราชานุกิจ	.. ๑๓
ขนบธรรมเนียมในราชสำนัก	.. ๑๔
ราชบัลลังก์	.. ๒๐
พิธี ๓๒ เดือน	.. ๒๒

พืชเดือน ๕	ส่งกรานต์	หน้า ๒๒
พืชเดือน ๖	แต่งนาเส็ก	.. ๒๓
พืชเดือน ๗	ขอฝน ถอบพระปริยัติธรรม ขออภัย แดงแรกนา	.. ๒๔
พืชเดือน ๘	บวงสรวงหลวง เจ้าวัดป่า	.. ๒๕
พืชเดือน ๙	ส่งตากมัตต์	.. ๒๖
พืชเดือน ๑๐	แข่งเรือ	.. ๒๖
พืชเดือน ๑๑	ออกวัดป่า	.. ๒๖
พืชเดือน ๑๒	ทอดกฐิน เมารูปปราสาทจำลอง	.. ๒๗
พืชเดือนอายุ	ถวายข้าวใหม่	.. ๓๐
พืชเดือนยี่	เสด็จออกกวดนาม	.. ๓๑
พืชเดือน ๓	ทำข้าวยาก	.. ๓๒
พืชเดือน ๔	บวงสรวงเทพารักษ์ แดงก่อกษัตริย์	.. ๓๒
พืชปลงพระบรมศพ		.. ๓๒

สารบัญรูป

๑	พระเจ้ามณฑล ทรงเครื่องเต็มยศอย่างพระม่าน	หน้า ๓
๒	พระเจ้าสืบบอกบราชินีตั้งปยาตต์ ทรงเครื่องต้นอย่างพระม่าน	.. ๓
๓	เมษ-นันท มหาปราสาท	.. ๕
๔	เรือพระที่นั่งการเวก	.. ๗
๕	มณฑปที่บรรจุพระบรมศพพระเจ้ามณฑล	.. ๓๓
๖	อัครมหาเสนาบดีพระม่าน	.. ๓๕

คำนำ

ด้วยเมื่อเดือนธันวาคมปี ๒๕๕๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ได้ประทานต้นฉบับหนังสือกฎหมายเทียบবাদพระมาเดิมพันมาให้พระยาอนุমানราชชนน จัดการพิมพ์ถวายในฐานะทรงคุ้นเคย เพื่อทรงแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้า ตระนักรนิธิผล ไชยพันธ์

กรมคิดปกครองเห็นว่า หนังสือเรื่องนี้เป็นโบราณคดี ว่าด้วยราชประเพณีพระมาอย่างละเอียดถี่ถ้วน เรื่องชนิดนี้กรมคิดปกครองได้ละอยู่เดิมขอ ได้จัดหนังสือประเภทนี้ไว้ในดทชชกรมเนียม โดยแบ่งเป็นภาค ๆ และได้พิมพ์ออกมาหลายภาคแล้ว ถ้าได้ต้นฉบับกฎหมายเทียบবাদพระมาเดิมพันมาเข้าชุดกับที่หอสมุดมีอยู่แล้ว ก็จะทำให้เรื่องดทชชกรมเนียมเพิ่มจำนวนขึ้น ทั้งจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจที่จะรู้เรื่องเหล่านี้ได้อาศัยเป็นเครื่องมือค้นคว้าได้สะดวก กรมคิดปกครองจึงได้ให้พระยาอนุমানราชชนนกราบทูลขอประทานต้นฉบับมาเก็บรักษาไว้ในหอสมุด พระองค์ก็ได้ทรงพระเมตตาประทานตามประสงค์

อนึ่ง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ได้มีพระคุณแก่กรมคิดปกครองเป็นอันมาก ทั้งในส่วนราชการและส่วนบุคคล เป็นต้นว่า คราวใดที่กรมคิดปกครองมีความสงสัยในข้อราชการบางอย่างก็ดี สงสัยในความรู้ณะเพาะบุคคลก็ดี ถ้าไปเฝ้ากราบทูลถามพระองค์ ก็ได้ทรงพระเมตตาโปรดประทานอธิบายทุกครั้ง บางครั้งทรงสงสัยว่าคำอธิบายที่ประทานมาจะไม่แจ่มแจ้งพอ

ถึงกับเสด็จสืบเสาะตัวอย่างประหลาดมาด้วยก็เคยมี พระคุณทรงนกรม
คิดปากกรได้รำลึกถึงอยู่เสมอ

เพราะฉะนั้น การพิมพ์หนังสือกฎหมายเทียบมาตรฐานพระมาครงน กรม
คิดปากกรจึงได้อนุมัติให้พระยาอนุমানราชชนจัตการถวายในนามของ
กรม เพื่อส่งของพระคุณ และได้จัดหนังสือเรื่องนเข้าในตทชชกรรมเนียม
ภาคที่ ๒๒ ต่อภาคที่ไดพิมพ์มาแต่แล้ว เพื่อเชิดชูพระเกียรติของสมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ได้ทรงพระอุตสาหะ
แปลหนังสือเรื่องนจากต้นฉบับภาษาต่างประเทศ นับว่าพระองค์ได้
ทรงทำบุญคุณไว้แก่นักศึกษาเป็นอันมาก ด้วยหนังสือชนิดนี้ ถ้าผู้
แปลไม่มีความรู้ในทางโบราณคดีและราชประเพณีอย่างเชี่ยวชาญแล้ว
ก็ยากที่จะแปลให้ผู้อ่านเข้าใจความได้ชัดเจน

กรมคิดปากกรขออนุโมทนาในพระกุศลบุญราศีทักษิณานุประทาน
ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตได้ทรง
บำเพ็ญ และโปรดให้พิมพ์หนังสือกฎหมายเทียบมาตรฐานพระมาครงน อุดม
ประทานแก่หม่อมเจ้าตระนักรนิลฉด พระนัดดา ขอพระกุศลทรงน จง
เป็นปัจจัยอำนวยการวิบุตยผลแก่หม่อมเจ้าตระนักรนิลฉด ไชยยันต์ ตาม
ควรแก่ศตินิยม เทอญ.

กรมคิดปากกร

20/07/2564

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

คำอุทิศ

หนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าสร้างอุทิศให้แก่ชายตระหนักรู้ ผู้เป็น

หลานรักอันได้จากไปปรโลกแล้วด้วยความระตักถึง

หม่อมเจ้าตระหนักนิรมิต ได้นำมาตามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดตั้งพระราชทาน เป็นไอรัดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย สกฤตไชยันต์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๘ เมื่อพระบิดาของเธอประสูติครั้งแรกในพระทัยว่าจะไม่ดำรงพระชนม์ต่อไปได้ ทรงเป็นห่วงถึงชายตระหนักรู้ว่าเธอยังเด็ก จำจะต้องมีผู้ปกครองช่วยเกื้อหนุนต่อไป จนกว่าเธอจะเติบโตใหญ่พอที่จะเลี้ยงตัวเองได้ จึงตรัสมอบให้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้ากราบสนองพระประสงค์ด้วยความเต็มใจ เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วจึงรวบรวมเตียงโศกขุติของข้าพเจ้า เธอเรียนหนังสืออยู่ที่ราชวิทยาลัย พอจบหลักสูตรในโรงเรียนนั้นแล้ว ข้าพเจ้าก็จัดส่งไปเรียนวิชากฎหมายในประเทศอังกฤษ ครั้นได้สำเร็จเป็นเนติบัณฑิตอังกฤษแล้ว จึงกลับเข้ามารับราชการในกรมอัยการ สันของพระเดชพระคุณมาจนทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานยศเป็นอำมาตย์เอก เธอก็คงอยู่กับข้าพเจ้า รับผิดชอบการบ้านเรือนเหมือนเป็นลูกคนหนึ่ง

เธอมีความดีเนหาในตฤกหนุงปรโตมจิตรของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็มีความยินดีตฤกแต่งให้ปกครองกัน ตามฉันทามักริยาโดยพระบรม

ราชานุญาต ด้วยอำนาจสัมพันธไมตรีอันแน่นแฟ้นเกิดติดต่อกัน ๗ คน คือ ๑ ชายเอก ๒ หญิงท้ว ๓ ชายลำพูน ๔ หญิงวิสาข ๕ ชายเนติ ๖ ชายธัญ ๗ หญิงยี่งอ แต่ชายเอกตายเสียแล้วแต่เด็ก คงเหลือเพียง ๖ คน

อยู่มาชายตระหนกเจ็บ มีอาการเป็นไปในทางที่คนโบราณเรียกว่า ผื่นเม็ดเล็ก ได้รักษาพยาบาลกันจนสุดกำลังก็ไม่หาย ที่สุดก็ถึงชีพิตักษัยไปในวันที่ ๓๒ มิถุนายนซึ่งเป็นวันเกิด ใน พ.ศ. ๒๔๗๓ นับอายุได้ ๓๔ ปีพอดี ทำความเสียใจให้แก่ข้าพเจ้ากับทั้งญาติสนิทมิตรสหายเป็นอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าได้จัดตั้งศพไว้ที่บ้านท่าพระ ทำบุญอุทิศให้พร้อมด้วยพี่น้องมิตรสหายจนพอใจแล้ว จึงนำศพไปฝังฝังที่วัดนรนาถสุนทรวิหาราม อันเห็นว่าเป็นสถานที่เงียบสงัด

บัดนี้เป็นเวลาที่ข้าพเจ้าไปรังใจ จึงคิดจะทำฌาปนกิจอย่างง่าย ๆ ให้เสร็จไปเสียที่วัดนรนาถสุนทรวิหารามนั้น แล้วนำอังคารไปบรรจุไว้ที่โรงเรียนไซยนต์ในวัดราชาธิวาส ซึ่งกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยทรงบริจาคทรัพย์สร้างไว้ มีที่บรรจุพระอังคารแห่งพระองค์พร้อมทั้งพระวงศ์ญาติอยู่ด้วยเสร็จที่นั่น แต่ในงานฌาปนกิจนั้น ข้าพเจ้าอยากจะทำใหม่หนึ่งต่อขนสักระบบหนึ่ง เพื่อแจกให้แก่ญาติมิตรผู้มีใจเมตตาต่อชายตระหนกเป็นพระดก นึกหาว่าจะเอาเรื่องอะไรดี ก็เล็งเห็นว่า เรื่องกฐินนเทียรบาลพระมา ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราสารภาพทรงพบต้นฉบับในภาษาอังกฤษเข้า ทรง

วรรดกถึงข้าพเจ้า จึงทรงพระอุตสาหะแปดประทานมาเพื่อให้ได้รู้คดี
 แปลก ๆ เห็นว่าเป็นเรื่องที่แปลกจริง เชื่อว่าจะมีใครได้รู้หรือยตัว
 กับทรงเป็นเรื่องอันเนื่องในกฎหมาย ซึ่งนับว่าอยู่ในระบอบแห่งวิชาของ
 สายตระกูลด้วย จึงได้กราบทูลสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
 ออกไป ขอประทานอนุญาตที่จะตีพิมพ์หนังสือเรื่องนั้นแจกงานศพ
 เมื่อได้ทรงทราบก็ทรงพระโสมนัส ไม่ใช่แต่เพียงตรัสอนุญาต ข้าทรง
 แต่งเรื่องเพิ่มเติม และทรงพระวิจารณ์แทรกในต้นฉบับเดิมประทาน
 มากับรูปฉายหลายอย่าง ทั้งประทานอธิบาย ความพิสดารแจ้งอยู่
 ในสำเนาถวายพระหัตถ์ อันได้ตีพิมพ์ไว้ต่อกับคำอุทิศนี้แล้ว เป็น
 พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้

ข้าพเจ้าได้ว่างานพระยาอนุমানราชชนโดยทางมิตรภาพ ให้ช่วย
 จัดการว่าจ้างโรงพิมพ์ซึ่งเห็นว่าทาดัดพิมพ์ให้ เพราะพระยาอนุমান
 ราชชนข้าของในทางจัดการตีหนังสือพิมพ์มาก ย่อมรู้ดีกว่าผู้อื่นว่า
 โรงพิมพ์ไหนจะทำได้ดี แต่เมื่อพระยาอนุমানราชชนเห็นต้นฉบับเข้า
 แล้วก็ชอบใจ ประารถแก่ข้าพเจ้าว่าทำได้หนังสือฉบับนี้ระเบียบ
 ตัดต่อเรื่องดทชกรรมนิยม ซึ่งหอพระสมุดได้ตีพิมพ์ออกไปมากแล้ว
 นั้น จะเป็นประโยชน์แพร่หลาย และรักษาระบบมั่นคงช่น ข้าพเจ้า
 เห็นไม่มีข้อควรรังเกียจ ทูลถามสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
 ออกไปก็ไม่ทรงขัดขวาง โปรดอนุญาตตามใจข้าพเจ้าสุดแต่จะเห็นดี
 ข้าพเจ้าจึงได้ยอมยกต้นฉบับให้ไปเข้าระเบียบของหอพระสมุดด้วย
 ประการดังนี้

๑
หนังสือเรื่องนบนเรองสั้น ๆ แต่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้
อ่านได้บ้าง โดยเฉพาะผู้ที่ชอบโบราณคดี จะได้ทราบราชประเพณี
บ้านเมืองที่เกดกบเมืองเรา ว่าดทธีแห่งราชประเพณีผิดกันอย่างไร
หวังว่าญาติมิตรผู้ได้รับแจกไปจะมีความพึงใจทั่วกัน.

นวิศ

ตำแหน่งปลาดายเนิน

วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘

เจ้าพนักงานหอสมุด

CINNAMON HALL

206 Kelawei Road Penang. S.S.

วันที่ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วงศ์

หม่อมฉันได้รับถวายพระหัตถ์ตราขออนุญาตพิมพ์กฎหมาย
บรรดาพระมา ที่หม่อมฉันแปลถวายไว้ เป็นหนังสือแจกในงานพระราช
ทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าตระกูลนิคม ไชยคณิน ถ้าท่านทรงพระดำริ
เห็นว่าควรพิมพ์เป็นหนังสือแจกได้ หม่อมฉันก็ถวายอนุญาตด้วย
ความยินดี แต่หนังสือนั้น เมื่อหม่อมฉันแปล จำงแต่จะถวาย
ประทับพระปรีชาญาณพระองค์ท่าน มิได้หมายความว่าพิมพ์โฆษณา
เมื่อจะพิมพ์ให้คนทั้งหลายอ่าน จึงเห็นว่าควรจะบอกอธิบายการที่
แปลไว้ด้วย

ต้นฉบับหนังสือกฎหมายบรรดาพระมาที่หม่อมฉันแปลนั้น เป็น
ภาษาอังกฤษอยู่ในหนังสือออกกษานเมืองพะม่าเหนือ **Upper Burma**
Gazetteer ซึ่งรัฐบาลอังกฤษให้ เซอร์ ยอร์ช สกอตต์ เรียบเรียง
พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ตอนที่แปลนี้ เรียกในภาษาอังกฤษว่า **Palace**
Customs ชื่อตรงกับที่เราเรียกจากกฎหมายบรรดา เซอร์ ยอร์ช
สกอตต์ อ้างว่าเป็นตำราอยู่ในคัมภีร์โลกพยุท **Lawkabayuh** พะม่า
แยกเอามาลงไว้ในหนังสือเรื่อง พระราชวงศ์ **Yazawindaw** ฉบับ
เมืองมณฑลเต TUDC ๒๐/๐๗/๒๕๖๘ ๒๐/๐๗/๒๕๖๘
ชระรอยต้นฉบับภาษาพะม่าจะอ่านเข้าใจยาก ด้วยเป็น

จำนวนโบราณ เซอร์ ยอร์ช ล็อกคัตต์ จึงบอกไว้ว่า เมื่อแปลต้อง
 อาศัยได้ตามพระมาที่เป็นการราชการชั้นเก่าด้วย ดังเหตุรูปความกฎ
 มนเทียบราวพระมา ก็เป็นที่น่าองเดียวกันกับกฎหมายเทียบราวของไทย
 ที่พิมพ์ไว้ในกฎหมายเก่า เห็นได้ว่าพระมากับไทยได้ต้นตำรามาจาก
 แหล่งอันเดียวกัน เป็นแต่มาแก้ไขรายการไปตามความนิยมในพื้นที่
 เมืองจึงผิดกัน

มุตกเหตุที่หม่อมฉันจะแปลนั้น เมื่ออ่านกฎหมายเทียบราวพระมา
 แล้วคิดถึงพระองค์ท่าน ด้วยเคยค้นกฎหมายเทียบราวหาความรู้โบราณ
 คิดมาด้วยกนดงแต่รัชกาลที่ ๕ นี้กว่าท่านคงจะพอพระเหตุที่ทรง
 ทราบไปถึงกฎหมายเทียบราวพระมาด้วย ทูลถามไปก็ได้รับฉายพระหัตถ์
 ตรัสตอบมาว่า ถ้าได้ทอดพระเนตรก็จะทรงยินดีมาก หม่อมฉันจึง
 แปลส่งไปถวายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ เมื่อแปลพิจารณาคุณันระบบภาษา
 อังกฤษ เห็นจำนวนเป็นอย่างแปลแต่เนื้อความจากระบบภาษาพระมา
 ไปเขียนอธิบายเป็นภาษาอังกฤษให้ฝรั่งเข้าใจ ถ้าแปลเป็นภาษาไทย
 ตามจำนวนที่แต่งภาษาอังกฤษ ดูเหมือนจะกลับทำให้ไทยเข้าใจยาก
 ขน หม่อมฉันจึงแปลแต่เนื้อความจากภาษาอังกฤษเหมือนอย่าง
 เซอร์ ยอร์ช ล็อกคัตต์ แปลจากภาษาพระมา แต่ที่เขาอาศัยได้ตาม
 ราชการพระมา หม่อมฉันเอาความในกฎหมายเทียบราวไทย กับขนบ
 ธรรมเนียมไทยที่มีพ้องกันมาเทียบเคียงในอธิบาย และเอานามศัพท์
 ในกฎหมายเทียบราวไทยมาใช้ในที่ความตรงกัน ให้ไทยอ่านเข้าใจ
 ง่ายขน

เมื่อหม่อมฉันแปลกฎหมายเทียบবাদพระมาแล้ว หม่อมฉันไป
เมืองพระมาได้ไปเห็นเครื่องราชูปโภคพระมาบางอย่าง และอ่านหนังสือ
เรื่องอื่น พบการราชพิธีที่ไม่มโนกฎหมายเทียบবাদของ เซอร์ ยอร์ช
สกอตต์ อีกบ้าง บัดนี้ท่านจะไปโปรดให้พิมพ์กฎหมายเทียบবাদพระมา เป็น
หนังสือแจกในงานศพ หม่อมเจ้าตระหนักนิลฉด ไชยนต์ ซึ่งหม่อมฉัน
คุ้นเคยชอบพอทั้งตัวเธอ และหม่อมเจ้าหญิงประโตมจิตร จิตรพงศ์
ผู้ชายน้า อยากจะช่วยงานศพบ้างแต่อยู่ไกล จึงได้ตรวจชำระหนังสือ
กฎหมายเทียบবাদพระมา แกะไขตรงที่เห็นว่ายังบกพร่อง และแต่งเรื่อง
พิธีอื่นที่พบเมื่อภายหลังเพิ่มเติมลง ตั้งมาถวายเป็นฉบับใหม่ สำหรับ
พิมพ์แจกในงานศพ หม่อมเจ้าตระหนักนิลฉด ไชยนต์ ตามพระประสงค์

ทำ ณ กรุงเทพมหานคร

สำนักหอสมุด

กฎมนเทียรบาลพะม่า

พิธีราชาภิเษก

ตอนเตรียมการ

๑. มีขัตติยราชให้หาเจ้าประเทศราชไทยใหญ่ กับทั้งเจ้าเมือง
ทั้งปวงเข้าไปในงานทั้งหมด
๒. ให้เปลี่ยนหนังสือหมุกทอง (อินทเกวี่) ทุกใบ เปลี่ยนผ้าขาว
หมุกเครื่องจักร ทำมงกุฏ^(๑) กับทั้งเครื่องต้นเครื่องทรงใหม่
๓. ให้ซ่อมแซมซ่อมปรการที่ชำรุดรอบพระนคร
๔. ให้ตั้งราชวงษ์ ผู้คนก่ด้วยต้นน้อยและปักธงรายตามถนน
ทั่วพระนครในวันราชาภิเษก
๕. ให้ปลูกโรงพิธีราชาภิเษกณที่แห่งหนึ่ง (ในอุปจารพระราช
วัง) มี (มณฑป) ที่ตั้ง เรียกว่า ต้าย-นัน Thagya-nan (ของไทย
เรียกว่ามณฑปพระกระษาศน์าน) ค่อยที่ตั้งลงไปปลูกประดับพดาศที่ประ
ทับและที่ประชุมเจ้านายและขุนนางทั้งปวง
๖. ให้คนนำบริสุทธจากทิศก่ดัดทิศต่าง ๆ แห่มารวมไว้ณที่ตั้ง
๗. จัดปรอททอง Golden Quicksilver กับพดอยนพรัตน์
และเครื่องรางต่าง ๆ รวมดงหีบใบ ๓ ตั้งไว้ที่โรงพิธี

(๑) มงกุฎพะม่า เอ็นด้วยไหมปักทอง รูปทรงคล้ายตุ้มปี

๘. เตรียมนกต่าง ๆ ไว้ที่พลับพลา สำหรับปล่อยเมื่อเวลา
ราชาภิเษก

๙. วางทหารแต่งเต็มยศ มีคำสั่งตราดูขประจำตัวรายสองข้าง
ถนน ตลอดทางเสด็จออกจากพระราชมนเทียรไปจนถึงโรงพิธี

๑๐. หมายตั้งเจ้านายชายหญิง เสด็จมาบัด เจ้าประเทศราช
เจ้าเมือง กับทงภรรยา ให้แต่งเต็มยศเข้าไปคอยตามเสด็จในกระบวน
แห่จากพระราชมนเทียรไปยังโรงพิธี

๒. ลักษณะการราชาภิเษก

๑. ถึงวันกำหนด พอเวลาได้ฤกษ์ พระเจ้าแผ่นดินทรงขาน
มาศ มีหญิงพรหมจารีหนึ่งประณมมือไปบนนั้น ๔ คน^(๑) พอพระราช
ยานถึงต้น โมโย-บิน Moyo-bin (เห็นจะหมายความว่า ต้นทางที่พอจะออก
จากเขตต์พระราชมนเทียร) เจ้าพนักงานต้นกตของอินทเกตุ ๒ ใบ มี
ชื่อเรียกว่า สิดอสัน Sidoson เป็นสัญญา เจ้านายและข้าราชการ
เตรียมตามเสด็จ ก็ไปเข้ากระบวนตามตำแหน่งของตน

๒. เมื่อแห่ไปถึงโรงพิธีแล้ว เสด็จตั้งที่ตรง ตระพระเกศา
ผดัดเครื่องทรงหลายครั้ง (เข้าใจว่าผดัดเครื่องเต็มยศ^(๒)) ที่ทรง

(๑) ขานมาศพระม้านี้เรียกว่าวอ Waw จ้าหลักปิดทองล่องชาด มีที่นั่งทั้งข้างหน้า
ข้างใน (เหมือนรถแลมตอฝรั่ง) ขนาดใหญ่โตต้องหามถึง ๕๐ คน

(๒) รูปฉายพระเจ้ามีนครทรงเครื่องเต็มยศอย่างพระม้านี้อยู่

เมื่อเห็นไป เปลี่ยนเป็นเครื่องสังครงหนึ่ง ตรงแถวทรงเครื่องต้น^(๑)
อีกครงหนึ่ง)

๓. เมื่อเสด็จพิธีสังครงแล้ว เสด็จประทับที่ราชอาสน์ พราหมณ์
Pōnna ๘ คน ถวายนำมนตร์กับดอกไม้อย่างหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นของวิเศษ
เรียกว่า ปะเยิตบัน Payeitpan

(พิเคราะห์ดูหน้าจะถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ กับเครื่องราชูปโภค
ตั้งอันสำหรับพระยศด้วยตรงนี้ แต่ในหนังสือไม่กล่าวถึง เบญจ
ราชกกุธภัณฑ์พระม่าน พบพรรณนาในพงศาวดารเรื่องหนึ่งว่า

- ๑ White Umbrella เสด็จนคร (ชั้นเดียว)
- ๒ Crown มกุฏ
- ๓ Yaktail Fan พัด (ที่แท้แล้ว) หางจามรี
- ๔ Sword of State พระขรรค์
- ๕ Golden Sandal ฉลองพระบาททอง)

๔. จบพระหัตถ์ทรงอุทิศเครื่องสังครงบูชาพระมหาเจดีย์สถาน
ที่สำคัญ นานาคอ Nabkandaw เจ้าพนักงานผู้ใหญ่ในหน้าที่ชานชื่อ
มหาเจดีย์สถาน ให้พนักงานเชิญไปยังที่นั้นๆ (คงให้ปัดถอยนกดตรง
แต่ในตำราไม่กล่าวถึง)

๕. เสด็จทรงยานม้าแห่กลับ เมื่อเสด็จถึงเขตต์พระราช
มนเทียร เจ้าพนักงานคักตองอินทเกวี่ ๒ ใบ เรียกว่า วุนสีโตนสัน
Wunsitonsón เป็นสัญญา

(๑) รูปลาชพระเจ้าสีป้อกับราชินีสุปยาตั้งทรงเครื่องต้นอย่างพระมามีอยู่

๖. เมื่อกตบถงพระราชมนเทียรแล้ว ทรงนำเพ็ญทานแก่
 สมณพราหมณ์และราษฎร และให้ประกาศอภัยทาน คือ

- ก) ปลดปล่อยนักโทษที่ค้องเวรจำ
- ข) ห้ามมิให้ฆ่าสัตว์ ๗ วัน
- ค) บัดคัดระงับถ้อยความ ๗ วัน
- ง) ห้ามมิให้วิวาทข่มเหงหรือถกกัน ๗ วัน

ประกาศนี้ ให้เทยวตษ์ของกตบถงร้องบ่าวให้ราษฎรทราบทั่วพระ

นคร

การตงพระอัครมเหษัและพระมเหษัก็เห็นจรมพิชั แต่ทำข้าง
 ฝ่ายใน จึงไม่กตาวถิง อนึ่ง ตั้งเกิดในระเบียบการราชาภิเศก มี
 กตาวถิงสมณะ (พระสงฆ์) แห่งเดียวแต่ว่าถวายไทยธรรมที่ในพระ
 ราชมนเทียร เมื่อเสด็จกตบจากโรงพิชัราชาภิเศก จรมนคัพระ
 สงฆ์เข้าไปสวดมนคัในงานเฉลิมพระราชมนเทียร กอนวันราชาภิเศก
 ตอกกกรรมัง แต่ต้นนิษฐานยาก ด้วยไม่ทราบระเบียบพิชัสงฆ์เมื่อ
 พระม้าวาจะเบ็พอย่างไร

พิชัเถลิงราชบัลลังกั

พิชันเรียกในภาษาอังกฤษว่า **Formal Ascending of the Throne**
 หากกษัทำพิชัวันหนึ่งต่างหากเมื่อเสด็จพิชัราชาภิเศกแล้ว

ตอนเตรียมการ

๑. ทำพิธีใน เมย-นัน Mye-nan มหาปราสาท ตั้งแควต
ฉัตร^(๑) สองข้างพระที่นั่งสี่หาสนับตงกั Thihathana Palin ข้าง
ตะ ๕ คัน มีข้าราชการประจำคอยไขพระทวารทอง (หลังพระที่นั่ง
สี่หาสน์) ทางเด็จจอกอกข้างตะคน และมีพระราชวงศ์กับข้าราชการ
ผู้ใหญ่อยู่ริมฐานพระที่นั่งสี่หาสน์ข้างตะคน เพื่อเป็นผู้ประกาศ
พระนามพระเจ้าแผ่นดินและพระนามพระอัครมเหสี

๒. เขากดองสำหรับเมือง State Drum ๒ ใบมาตั้งทหน้าทอง
พระโรง สำหรับตีเป็นสัญญาณเวลาเด็จจอกอกและเด็จจอก

๓. สิ่งของต่าง ๆ ที่พระเจ้าแผ่นดินกับพระอัครมเหสี จะส่งไป
ถวายสักการบูชามหาเจดีย์สถานต่าง ๆ ก็เอามาจัดเรียงเรียงไว้ใน
ห้องพระโรง

๔. จัดที่สำหรับเจ้านายและเสนาบดี เจ้าประเทศราช และ
ข้าราชการทั้งปวงกับทงภรรยา เฝ้าตามตำแหน่ง บรรดาผู้ทเฝ้า
ต้องแต่งเต็มยศและมีของถวาย (น่าจะเป็นดอกไม้รูปเทียน) เป็น
เครื่องเคารพทุกคน

๕. ข้างหน้าห้องพระโรง วางทหาร ๒ แถวทั้งภายในและภาย
นอกพระราชวัง ให้มีดประตูชื่อ ตะคา-นี Taga-ni และ โยดอ-ยุ
Yodaw-yu (พิเคราะห์ความต่อไปในที่อื่น ส่อว่าประตูที่วางอยู่ใกล้
ห้องพระโรง) ทง ๒ ประตู และจัดวางเครื่องราชบรรณาการของ

(๑) เหวกฉัตรชั้นเดียว รูปเหมือนกับพระกลดไทย

เจ้าประเทศราช กับทั้งของข้าราชการ (หัวเมือง) ไว้ข้างนอกตรง
ประตูนั้น

เสด็จออกมหาสมาคม

๑. ลักษณะเสด็จออกมหาสมาคมมีพรรณนาไว้ในที่อื่น ว่าเจ้า
นายแต่ข้าราชการเข้าไปนั่งประจำที่ก่อนเสด็จออก พระมหาอุปราช
ต้องเสด็จเข้าไปทูลถึงคนอื่น พอพระมหาอุปราชประทับที่แล้ว พระ
เจ้าแผ่นดินก็เสด็จออก

๒. พอได้เวลา พระเจ้าแผ่นดินกับพระอัครมเหสี เสด็จมาจาก
พระราชมนเทียร มเหสีองค์นอกกับทงเจ้านายผู้ใหญ่และนักงนม ตาม
เสด็จเป็นกระบวนมาจนถึงตำแหน่งของตน ในห้องข้างหลังที่เสด็จ
ออก เจ้าพนักงานโขนานพระทวารทอง พระเจ้าแผ่นดินกับพระอัคร
มเหสีเสด็จออกประทับเหนือพระที่นั่งห้าชั้นบนตงก ขณะนั้นตงกของ
สัญญา & โข เจ้านายแต่ข้าราชการทั้งปวงถวายบังคมพร้อมกัน

๓. เสด็จออกแล้ว จึงเปิดประตู ตระคา-นี้ แดะประตู โยคอ-บุ
ชนของเครื่องราชบรรณาการของเจ้าประเทศราช และข้าราชการ
หัวเมืองเข้าไปตงถวายในท้องพระโรง

๔. เจ้านายกับขุนนางผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นพนักงานอ่านประกาศพระ
นาม ก็เข้าไปยืนตรงหน้าพระที่นั่ง แดะอ่านพระนามพระเจ้าแผ่นดิน
กับพระนามพระอัครมเหสี^(๑) (ตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ)

(๑) ถ้ามีเจ้าเป็นผู้อ่านตามว่า - คู่ทงที่เจ้าจะอ่านพระนามพระเจ้าแผ่นดิน ขุน

ยกตัวอย่างพระนามพระเจ้ามินดงว่า สิริปวรวิชย นันทยต์
บัณฑิต มหาธรรมราชาธิราช

พระนามพระอัครมเหสีพระเจ้ามินดงว่า สิริปวรมหาราชเชนทา-
ธิมัตตมเทวี

พระนามพระเจ้าตั้งบ่อนว่า สิริปวรวิชย นันทยต์คิตกา - **Yathati-**
lawka ธิมัตตบัณฑิต มหาธรรมราชาธิราช

พระเจ้าตั้งบ่อ มีแต่พระอัครมเหสีองค์เดียว พระนามราชินี
ตั้งบ่อว่า สิริปวรดิลกมวงคอด มหารัตนเทวี ตั้งน

เมื่อประกาศแล้วผู้อ่านม้วนคำจารึก (พระสุพรรณบัตร) ถวาย
ต่อพระหัตถ์ ทรงรับใส่ไว้ในหีบทอง ส่วนตัวผู้อ่านกราบทถวายบังคม
แล้ว ถอยออกไปอยู่ตามตำแหน่งเฝ้า

๕. นาคชนคช อานบัญญัติของทรงพระราชูทิศถวายมหาเจดีย์
สถาน และตั้งบ่อน อานบัญญัติของบรรณาการเจ้าประเทศราชและ
เจ้าเมืองถวาย แล้วพนักงานขนของนั้นไป

๖. ค้อนหนักของเงินเรียกว่า มิงคด-งุมมอ ๕ ครั้ง และค
ถอง ๕ ใบเป็นสัญญา (ข้าเฝ้าถวายบังคม) แล้วเสด็จขึ้น เป็น
เสด็จการพิธีเถลิงราชบัลลังก์แทน

เทียบพระนคร

เมื่อเสด็จงานราชาภิเษก มีพิธีเทียบพระนคร จะเทียบพระนคร
ทั้งทางบกและทางน้ำเหมือนของไทยหรืออย่างไรไม่ทราบแน่ พบใน

หนึ่งร้อยหนึ่ง ก่อตั้งการเทียบพระนครทางน้ำ จำให้ตั้ง
 เรือพระที่นั่งการเวก เป็นเรือ ๒ ลำขนานกัน หัวเรือเป็นรูปสัตว์ (๑)
 ท้ายเรือเป็นอย่างหางแมงป่องเหมือนเรือแม่ประทง ๒ ลำ ตรงกลาง
 ลำเรือขนานนั้น ทำที่ประทับเป็นปราสาท ข้างหน้ามีห้องพระโรงโถง
 ข้างหลังมีพตบพดา เรือพระที่นั่งการเวกนั้นพายไปเองไม่ได้ เห็นจะ
 ให้ออกด้วยเครื่องเครื่องเทียบพระนครนั้น มีทหารรายริมฝั่ง
 ทั้งสองข้างคดของครอบครัวพระนคร และมีหีบสำหรับบรรจุภาชนะไว้มุม
 เมือง ใครมีทุกข์หรือขอความช่วยเหลือในเวลาดังกล่าวได้

ฐานาเทวี

๑. ตามราชประเพณี พระเจ้าแผ่นดินพระม้าย่อมมีมเหสี
 (ภาษาพม่าเรียก มิบุยา (๒) Mibuya เรียกในภาษาอังกฤษว่า Queens)
 ๘ องค์ มียศहनกันเป็น ๓ ชั้น คือ อัครมเหสีองค์ ๑ มเหสี ๓ องค์
 มเหสีรอง ๔ องค์

๒. อัครมเหสีนั้น เรียกในภาษาพม่าว่า นัมมะตอ มิบุยา
 ขวง-คยี Nammadaw Mibuya Hkuang-gyi องค์เดียวที่กินเศวต
 ฉัตรและประทับร่วมราชอาสน์กับพระเจ้าแผ่นดินได้ในเวลาออกงาน

(๑) เรือนี้มีรูปคล้ายอยู่ สันถ้ำแห่งหนึ่ง (ในซอกสัตว์กับคน) จำให้หัว
 หัวเป็นนาค มีครุฑอยู่ข้างหลัง

(๒) คำว่า มิบุยา พม่าเรียกตั้งแต่พระอัครมเหสีจะไปจนถึงจอมมเหสี ผู้ซึ่ง
 แปลว่า Queen ที่นั่น จะยกภาษาไทยให้ตรงกับไม่ได้

๓. มเหสี ๓ องค์หนึ่ง องค์หนึ่งเรียกว่า มุยก นันตอ มิบุยา
Myauk Nandaw Mibuya แปลว่า มเหสีตำหนักเหนือ องค์หนึ่ง
เรียกว่า อรเด นันตอ มิบุยา Alé Nandaw Mibuya มเหสีตำหนัก
กลาง อีกองค์หนึ่งเรียกว่า อระนอ นันตอ มิบุยา Anauk Nandaw
Mibuya มเหสีตำหนักตะวันตก กนกตบักทองทั้ง ๓ องค์

๔. มเหสีรอง ๔ องค์หนึ่ง องค์หนึ่งเรียกว่า มุยก ดองตอ
มิบุยา Myauk Saungdaw Mibuya แปลว่า มเหสี Apartment
ฝ่ายมนต์เขยเหนือ องค์หนึ่งเรียกว่า ตอง ดองตอ มิบุยา Taung
Saungdaw Mibuya มเหสีฝ่ายมนต์เขยใต้ องค์หนึ่งเรียกว่า
มุยก - ชเว เย สอง มิบุยา Myuak - Shwé Yé Saung Mibuya
แปลว่า มเหสีห้องทองเหนือ อีกองค์หนึ่งเรียกว่า ตอง - ชเว เย
สอง มิบุยา Taung - shwé Yé Saung Mibuya มเหสีห้องทองใต้

อธิบายมเหสี ๘ องค์นี้ พิเคราะห์ตักเป็นแนวเดียวกันกับพระ
เพณไทยแต่โบราณ แต่ไม่ตรงกันทีเดียว ในกฎมณเฑียรบาลไทย
ว่า พระภรรยาเจ้า มี ๔ องค์ คือ พระอัครมเหสีองค์หนึ่ง พระ
มเหสีองค์หนึ่ง พระราชเทวีองค์หนึ่ง พระอัครชายาองค์หนึ่ง ทั้ง ๔
นามยศเป็นเจ้า (ปรากฏในทำเนียบศักดิ์คินาว่า) มีพระสนมเอก อีก ๔
คน แต่มได้มยศเป็นเจ้า คือ ท้าวอินทสุเรนทร์ ๓ ท้าวศรีจุฑาจันทร์ ๓
ท้าวอินทรเทวี ๓ ท้าวศรีจุฑาอักษรณี ๓ ถ้ารวมแต่จำนวนก็เป็น ๘
เหมือนทำเนียบพระมา

๕. นกสนมมี ๒ ขนเรียกว่า โมย - ต่า มิบุยา Myo - ta Mibuya

ความว่าเจ้าจอมซึ่งได้ด้วยเมืองชั้นหนึ่ง ยะวา-ด้า มีบุยา

Yawa-ss Mibuya ความว่าเจ้าจอมซึ่งได้ด้วยบ้านชั้นหนึ่ง

๖. มเหสี ๔ องค์ (พระอัครมเหสีกับมเหสีอีก ๓ องค์) นั้น

ก) อยู่ในหมู่พระราชมนเทียร ต่างมีที่ประทับไม่ห่าง
กับทพระเจ้าแผ่นดิน

ข) กินพระกตและทรงรองพระบาทได้หน้าทหนึ่ง

ค) พระภรรยาเจ้าองค์อื่น จะทูลพระเจ้าแผ่นดิน
ต้องหมอบกราบและต้องถวายบังคม เว้นแต่พระ
อัครมเหสี

ง) พระมเหสีและเจ้านาย ถวายบังคมกันตามหลัคนัยศ

จ) นางในจะออกนอกวังต้องทูลตา แต่มเหสีทั้ง ๔
ตั้งเจ้ากรมฉนม ๒ นอกตล ให้อนุญาตนางในที่
ชั้นอยู่ในสำนักคน ให้ออกนอกวังได้

๗. มเหสีทั้ง ๔ อยู่ประจำพระองค์ไม่มีเวร แต่มเหสีรองผลิต

กันกำกับนัดนมรับราชการเป็นยาม **Roster** ซ้ายและยามขวา

ราชกุมารศักดิ์

ยศศักดิ์เจ้านาย มีปรากฏในหนังสือกฎหมายมณฑลที่ฝรั่งแปล

แต่ว่า พระมหาอุปราชมีฉัตรทอง ๔ คันเป็นเครื่องยศ เจ้านายลูกเธอ

มีฉัตร ๒ คัน แต่ตรวจดูผลความในต่อนกฎหมายมณฑลที่ฝรั่งแปล

กับต่อนว่าด้วยเรื่องพงศาวดารในรัชกาลพระเจ้าแผ่นดิน (พ.ศ. ๒๓๘๕)

ถึง ๒๔๒๓) ศุภางเอนกศักดิ์ยกับบรมเนียมเก่าของไทย คือว่าเจ้านาย
แต่เดระองค์พระนาม ๓ ประเภท

ประเภทที่ ๓ พระนามที่เรียกกันมาแต่ยังทรงพระเยาว์ เช่น
พระเจ้ามินดงทรงพระนามเดิมว่า มอญดวัน พระเจ้าด้บยพระนามเดิม
ว่า มอญปุ เป็นคน พิเคราะห์ดีกเป็นอย่างเดียวกับทไทยเรียกว่า
พระองค์ทบ หรือพระองค์ม่ง แม้แต่โบราณก็เรียกสมเด็จพระนเรศวร
ว่า พระองค์คำ และเรียกสมเด็จพระเอกาทศรฐว่า พระองค์ชาว
เมือทรงพระเยาว์

พระนามประเภทที่ ๒ เป็นราชทินนาม (จะจารึกในพระสุพรรณ
บัฏหรืออย่างไรไม่กต่าง) พระองค์ชายมักตั้งท้ายว่า ชนมราชา
พระองค์หญิงมักขนต้นว่า สิริ ตั้งท้ายว่า เทวี เป็นแบบ ได้คัดมา
ลงไว้ให้เห็นพอเป็นตัวอย่าง

พระนามพระองค์ชาย

มหาตุชนมราชา (องค์เป็นน้องยาเชอ และได้เป็นพระมหา
อุปราชของพระเจ้ามินดง)

มหาตุสิริชนมราชา

สิริมหาตุชนมราชา

พระนามพระองค์หญิง

สิริกัญจนเทวี

สิริบทเทวี

สิริสุนันทาเทวี

สิริปุปผ **Pappa** เทวี (คือสุปยาตัก)

ตั้งพระนามเดยวชาคนกกว่าองค์หนึ่งกม พิศเราะหตุกเหมือนกบ
 ประเพณีไทยแต่โบราณ กตั้งพระนามเจ้านายเป็น พระราเมศวร
 พระอาทิตย์วงศ์ พระเทพกษัตริย์ และพระสุริโยทัย เป็นต้น การตั้ง
 พระนามประเภทนี้ ตั้งเมื่อพระองค์ชายเกิดแล้วเกล้า พระองค์หญิงเจาะ
 พระกรรณ (ตรงกับพิธีโถกนศของไทย) ทำพิธีททองพระโองเป็น
 การเต็มยศและมั่งมีโอง

พระนามประเภทที่ ๓ นั้น คือ พระเจ้าแผ่นดินโปรดให้เจ้านาย
 องค์ใดกินเมืองใด ก็เอาชื่อเมืองนั้นมาเรียกเป็นพระนาม เช่นพระ
 เจ้าแผ่นดินพระเจ้า ที่เรียกพระนามในพงศาวดารว่า พระเจ้าสุวรรณ
 (สุวรรณ) กิต พระเจ้าพุกาม Pagan กิต พระเจ้ามณฑกิต พระ
 เจ้าสุโขทัย ถ้วนเรียกตามนามเมืองที่ใดกินเมืองกชนด้วยราชย์ทงน
 คำว่า กินเมือง หมายถึงความต่างกกับครองเมือง กินเมือง คือได้
 ล้วยสาอากรกเกิดในเมืองนั้นเป็นผลประโยชน์ แต่ล้วนพระองค์คงอยู่
 ในราชธานี ครองเมือง สยงออกไปประจำบังคับบัญชาการอยู่ทเมือง
 นั้น พระนามประเภทที่ ๓ นี้เห็นจะได้พระราชทานพร้อมกกับราชทินนาม
 นั้นเอง ประเพณีเหมือนกกับประเพณีไทยแต่โบราณ มีอยู่เพก
 มณฑลหลายกเรียกว่า ลูกเชอกินเมือง

ประเพณีให้กินเมือง พระมาเชกวางขวางมาก พระนเศ พระ
 มหาอุปราช เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ใดกินเมืองทงน รองลงมาถึง
 ชนนักดนมและขุนนางชนรองกใดกินบ้านล้วย เพิ่งมาเปลี่ยนประเพณี
 ในรัชกาลพระเจ้ามณฑก เมื่อเดยหวมองชาวไตไปเป็นของชงกษ

หมด จึงตั้งภาษาชนใหม่เรียกว่าสัตว์สังเขม เก็บเงินถวายตัวราชบุตรโดย
อัตราสิบชักหนึ่งตามที่กำหนดได้ เอาเงินมาแจกเบียดหัวัดแทนด้วย
ถึงกระนั้นพระอัครมเหสีและพระมหาอุปราชก็ยังคงกินเมืองอยู่อย่างเดิม

พระราชานุกิจ

๑. พระเจ้าแผ่นดินพระมาแต่ตั้งจอออกขุนนางวันละ ๓ ครั้งเป็นนิจ
แต่โดยปกติเสด็จออกห้องที่เฝ้าแห่งอื่น คือเป็นการมหาตมมาคมอย่าง
เต็มยศใหญ่จึงเสด็จออกในมหาปราสาท โดยปกติเสด็จออกเข้าราว
เวลา ๘ นาฬิกาครึ่งหนึ่ง เสด็จออกเวลาบ่าย ๑๕ นาฬิกาครึ่งหนึ่ง และ
เสด็จออกที่รโหฐานเวลาค่ำ ๑๘ นาฬิกาครึ่งหนึ่ง

๒. เมื่อเสด็จออกเวลาเช้า เจ้านายและข้าราชการต้องเข้าเฝ้า
พร้อมกันหมด ประภาษราชการแผ่นดินกับทั้งเสวยชูการ์ เสด็จออก
เวลาบ่าย เข้าเฝ้าแต่เจ้าหน้าที ประภาษราชการในพระองค์ และ
การในพระราชฐาน (เทียบกับพระราชานุกิจไทย เห็นว่าที่จริงจะทรง
พิพากษาคดี) เสด็จออกเวลาค่ำแต่หัวหน้าข้าราชการในพระราชดำ
นึก (เห็นจะประภาษราชกิจในพระองค์และการในพระราชฐานตอนนั้น)
บางที่ก็ทรงสนทนากับข้าราชการแต่บางคนจะเพาะตัวต่อไป

๓. พระเจ้าแผ่นดินเสวยวันละ ๔ เวลา เวลาเช้าระหว่าง ๗ กับ ๘
นาฬิกา เมื่อก่อนเสด็จออกขุนนางครึ่งหนึ่ง เวลาเที่ยงวันครึ่งหนึ่ง
เวลาเย็นครึ่งหนึ่ง และเวลาค่ำอีกครึ่งหนึ่ง

๔. พระภรรยาเจ้าทรงหลายกับเจ้านายผู้หญิง เป็นพนักงาน

ปฏิบัติในเวลาด้วย พระมเหสีตงเคีของ พระมเหสีรองและเจ้านาย
ผู้หญิงเชิญเครื่องและถวายอย่างนพิตเป็นต้น

๕. เครื่อง เมื่อเสวยแล้วเสด็จถวายเจ้านายที่ปฏิบัติด้วย
๖. เวลาเสด็จเข้าที่บรรทม มีนักดนตรีบรรเลงเครื่องอยู่ภายนอก
ห้องบรรทม อ่านหนังสือเช่นเรื่องชาดกเป็นต้นถวายทรงฟังตลอดรุ่ง
๗. เวลาพระเจ้าแผ่นดินทรงเครื่อง ฉะเพาะแต่พระมเหสีเป็น
พนักงานปฏิบัติ
๘. พระมเหสีรองกับนักดนตรี ต้องบรรเลงเครื่องประจำยามอยู่
ในพระราชมณเฑียรทั้งกลางวันกลางคืน และคอยตามเสด็จประพาส
ภายในพระราชวัง และมีขันทรับใช้ด้วย

ขนบธรรมเนียมในราชสำนัก

๑. เจ้านาย เสด็จมาปฏิบัติราชการฝ่ายทหารและพลเรือน ต้อง
เข้าเฝ้าเมื่อเสด็จออกเวลาเช้าทุกวัน ถ้าใครขาดเฝ้าโดยไม่จำเป็น ต้อง
ระวางโทษถึง ๓ วัน
๒. ถ้าเกิดไฟไหม้ในพระนคร เจ้านายและข้าราชการต้องเข้า
ไปลงชื่อในพระราชวังทุกคน ถ้าใครขาดโดยมิจำเป็น ต้องระวาง
โทษเอาดวงเนตรของฝ่ามิดตากแดด
๓. ขอนพบอธิบายในต่อนพวงศ์วาทว่า เพราะผู้ถือการขบถยอม
จุดไฟเผาบ้านเรือนเป็นสัญญาณ จึงตั้งข้อบังคับให้เจ้านายและข้าราชการต้องเข้าเฝ้าในพระราชวังเมื่อเกิดไฟ เพื่อแสดงถึงความบริสุทธ์

และช่วยปราบผู้ร้าย

๓. เวลาเสด็จออกนอกนั้น ขุนนางตำแหน่ง ดันตอชิน **Theandawzin** ปลัดทูตของ เป็นพนักงานอ่านหนังสือราชการถวายทรงฟัง และอ่านรายชื่อผู้เข้าเฝ้าประจำของในวันนั้นถวาย ให้ทรงทราบเมื่อเสด็จออกนอกนบ้ายด้วย

๔. ประมุขพระนคร ๑๒ ประมุข บิดกตวางคืนแต่เวลา ๒๓ นาฬิกา ไปจนรุ่งสว่างทุกวัน และบิ๊ดเมื่อมีเหตุการณ์เหตุนานด้วย คือ

ก) เวลาเสด็จออกมหาสมาคม

ข) ไฟไหม้

ค) เกิดจลาจลในพระนครหรือใกล้พระนคร

ง) เวลาเมื่อสำเร็จโทษเจ้านายหรือข้าราชการผู้ใหญ่

๕. ขุนนางตำแหน่ง นายขันตอ **Nahkandaw** เป็นพนักงานนำรายงานราชการประจำวันในศาลาดูกขุน หดุดตอ **Hlutdaw** กับฎีกา **๒๕๒** ทมผู้ถวาย ส่งขันทให้นายขันตอถวายในเวลาเช้าทุกวัน

๖. ใครจะถวายฎีกา จะยื่นที่ศาลาดูกขุน หรือที่ เบย-แตก **Byè - taik** สำนักงานมุขมนตรีในกรมวังก็ได้

๗. เมื่อทรงตั้งราชการ นัรบตั้งต้องนำความไปแจ้งแก่ อะตวันหวุ่น **Atwinwun** มุขมนตรีในกรมวัง ให้เขียนส่งไปยังศาลาดูกขุน

๘. เงินช่วยและภาษีอากรที่เจ้าเมือง หรือ ขาหลวงผู้เก็บส่งมาจากหัวเมือง ต้องนำส่งที่ศาลาดูกขุน (เมื่อถูกขุนหักจ่ายการอื่น)

แล้ว ส่งไปยังสำนักมุขมนตรีในกรมวัง (หักจ่ายในการราชสำนัก)
แล้วส่ง (เงินเหต้อ) ไปยังพระคตงมหาสมบัติหรือพระคตงข้างที่
ตามควร

๙. ข้าราชการทุกคน เมื่อรับตำแหน่งต้องถือน้ำกระทำสัตย์

๑๐. ข้าราชการผู้ออกไปมีตำแหน่งอยู่หัวเมือง ต้องให้ภรรยา
อยู่เป็นตัวจ่านำในพระนคร

๑๑. เจ้าประเทศราชและเจ้าเมือง ต้องมาเฝ้าบดะครงหนง
เป็นอย่างน้อย

๑๒. เวลาเสด็จออกมหาสมาคม Kadaw ในมหาปราสาท
พระมหาอุปราชต้องเข้าไปที่หลังมือน ตั้งเคียงที่พระมหาอุปราช
ประทับหน้าพระราชบัลลังก์ทางฝ่ายซ้าย เมื่อพระมหาอุปราชประทับ
ที่แต่ละบิตประศู (ชาลาพระราชมนเทียร) แล้วจึงเสด็จออก เมื่อ
เสด็จขึ้นแล้วก็ขอให้พระมหาอุปราชเสด็จกลับก่อน แล้วผู้นั่ง
ตามออกจากห้องพระโรงตามลำดับยศ

๑๓. นอกจากพระมหาอุปราช กับ หุ่นคู่ Wungyi คือ
เจ้าพระยา และ โมยหูน Myowun (ตามศัพท์ว่า เจ้าเมือง แต่
ในทนั้นจะหมายว่าผู้ใดตั้งสัตย์อยู่) ๒ คนแล้ว บรรดาเจ้านายและข้าราชการ
ทางฝ่ายทหารและพลเรือน ต้องผลัดเป็นเวรกันเข้าไปนอนประจำ
ของที่ในพระราชวัง ถ้าขาดโดยมิจำเป็นต้องระวางโทษชั่ง ๓ วัน

๑๔. ลักษณะที่เจ้านายกับข้าราชการไปเข้าเฝ้าประจำของใน
พระราชวังนั้น ต้องไปลงชื่อที่ห้องพระโรง รับเวรเวลา ๑๒ นาฬิกา

แล้วแบ่งกันนั่งยามเป็น ๓ พวก พวกหนึ่งนั่งยามแต่เวลา ๓๘ นาฬิกา
ถึงเที่ยงคืน พวกหนึ่งนั่งยามแต่เที่ยงคืนจน ๓ นาฬิกา อีกพวกหนึ่ง
นั่งยามแต่ ๓ นาฬิกาจนรุ่งสว่าง เวลาดำรงจวนอยู่พร้อมกันหมด จน
พวกเวรใหม่มาเปลี่ยนเมื่อ ๓๘ นาฬิกา

๓๕. ทหารที่ประจำในพระราชวังนั้น เปลี่ยนเวรกันเดือนละ
ครั้งหนึ่ง

๓๖. ถ้าพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออก (ไปประทับแรม) นอก
พระราชวัง ยิงปืนสามนัดเป็นสัญญาณปิดประตูพระนครทั้งหมด จน
เสด็จกลับคืนเข้าพระราชวังแล้วจึงเปิดอย่างเดิม เจ้านายแต่ละข้า
ราชการต้องไปตามเสด็จ เว้นแต่ที่ติดประจำหน้าที่ ถ้าไม่ไปตาม
เสด็จ ต้องระวางโทษชั่ง

๓๗. ถึงวันขึ้นปีใหม่วันแรก ให้ยิงปืนใหญ่ ๓ นัดทุกประตู
พระนคร บอกให้ราษฎรรู้ฤกษ์ส่งกรานต์

๓๘. (ข้อนี้แต่ครั้งไปอีกข้อหนึ่ง ที่ไม่เกี่ยวกับกฎหมายแต่
ขาด คือ) ราษฎรเป็นความกันในโรงศาล เมื่อยอมตามคำพิพากษา
ต้องรับเมียงกันเป็นสัญญาณทั้งสองฝ่าย ถ้าใดคนหนึ่งเมียงแล้ว
กذبเอาคตนั้นหรือว่ากล่าว หรืออุทธรณ์ต่อไปไม่ได้ ใครฝ่าฝืนต้อง
ระวางโทษ ให้เอาตัวเขยวคตของตระเวน และให้เขียนทุกมุมเมือง
แต่ถ้าคตถึงศาลาตุ๊กชุน ถึงคู่ความไม่ยอม คำพิพากษาก็เป็นเด็ดขาด

๓๙. โทษตระเวนแล้วเขียนนั้น มีต่อไปถึงผู้กระทำผิดในคดี

เหล่านี้ คือ

- ก) ดอกทองพระ
- ข) ทำเงินปลอม
- ค) ถักหญิงชาวฉะ
- ฅ) วางเพลิง
- ง) เป็นข้าราชการรับสินบน
- จ) คัมภีร์เกษม
- ฉ) ปัตนังคัมภีร์

ผู้มีความผิดที่กล่าวต่อไปนี้คือของระวางโทษบริเวณ แต่ไม่
เขียน คือ

- ช) เล่นเบี้ย
- ซ) เมฆเห็ด
- ฅ) ซ้ำโค
- ฉ) กินเนื้อโคเป็นนิจ

๒๐. ถึงเจ้าวงศ์สา ให้เจ้าพนักงานชำระเกี่ยวข้องคดีของประกาศ
แก่ชาวพระนคร เตือนให้ถือคั้งทำทาน และห้ามมิให้ขายเนื้อขาย
ปลาในพระนครตลอดวงศ์สา

๒๑. การเสด็จออกมหาสมาคมในมหาปราสาท โดยปกติมี
บัตร ๓ ครั้ง คือ

- ก) เสด็จออกเมื่อขบวนใหม่เรียกว่า หนัก - สัต
กาเตาะ Hnit-thit Kadaw ให้เจ้านายและ

ข) เสด็จออกเมื่อเช้าวันเสาร์เรียกว่า วา-วิน กาเตาะ
Wa-win Kadaw เมื่อแต่เจ้านายและข้าราชการ
ในกรุง

ค) เสด็จออกเมื่อออกวันเสาร์เรียกว่า วา-กยุต กาเตาะ
Wa-gyut Kadaw เจ้าประเทศราชและเจ้าเมือง
เข้ามาสมทบด้วย มีการท่อนำกระพรวัดด้วยเหมือน
เมื่อชนบใหม่

๒๒. ในการเสด็จออกมหาสมาคม เจ้านายและข้าราชการ
ฝ่ายในกับทงภรรยาข้าราชการ ก็ต้องเข้าเฝ้าเหมือนกับฝ่ายหน้า
แต่เฝ้าที่ของพระโรงหลังอยู่ทางหลังวัง

๒๓. การทักเข้าเฝ้า มีข้อบังคับ คือ

ก) ต้องมีรับสั่งให้หา หรือได้รับพระราชานุญาต
จึงเข้าเฝ้าได้

ข) ต้องมีพระราชดำรัสด้วยก่อน จึงกราบทูลสนองได้

ค) เวลาค่ำเจ็ดประทับอยู่ในพระราชมณเฑียร หรือ
พระราชอุทยาน ใครจะเข้าเฝ้าไม่ได้ เว้นแต่
ครวัตรเรียก

ง) ถ้ายังไม่เสด็จขึ้น ข้าราชการจะกลับก่อน หรือจะย้าย
ที่นั่งไม่ได้

จ) ห้ามมิให้สูบบุหรี่หน้าที่นั่ง

๒) นอกจากพระมเหสีทั้ง ๔ ห้ามมิให้ใครได้เลือก

หน้าหนึ่ง และจะถือรูปไปในกระบวนเสด็จก็ไม่ได้

ด) ในมหามนเทียรแก้ว หมาหนั้นคือ **Hmannandaw** อันเป็นที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จอยู่ อยู่ประจำได้แต่ มหะ ๕ องค์ ซึ่งมีห้องอยู่ใกล้กับห้องบรรทม ของพระเจ้าแผ่นดิน

ข) จะตั้งสิ่งอันใดถวายพระเจ้าแผ่นดิน ต้องถวาย บังคม **Shikho** ก่อน เมื่อจะรับอะไรจาก พระหัตถ์ก็ยกอย่างเดียวกัน

ช) สิ่งใดซึ่งเป็นเครื่องราชูปโภค จะเรียกต้องเพิ่ม คำ คือ **Daw** แปลว่า พระ หรือ หดวง **Royal** เข้าข้างท้ายชื่อของสิ่งนั้น และจะจับต้อง ต้องไหว้ก่อน

ฅ) เวลาพระเจ้าแผ่นดินเสด็จมาใกล้ ต้องถวายบังคม ๓ ครั้ง เมื่อเสด็จไปจากที่นั้น ก็ต้องถวายบังคม ๓ ครั้งเหมือนกัน

ฉ) นอกจากอัครมเหสี เมื่อทุกพระเจ้าแผ่นดินต้อง กราบ **Shikho** ทุกครั้ง

ราชบัณฑิต

ในกฎมนเทียรบาลพระมา คือเรื่องราชบัณฑิต กล่าวถึงราช บัณฑิต **Yaza Palin** ในราชมนเทียรสถานว่ามี ๘ แห่ง บอกอธิบาย รายชื่อไว้ดังนี้

๑. ถิ่นสำนบัตดงกั Thihathana Palin ไทใหญ่แฉะดำคัญ
 ภาวเพ็ญ จำหัดกรุปราชสี่หับระดับ อยู่ในมหาปราสาท มีเศวตฉัตร
 (ชั้นเดียว) บักข้างละ ๕ คน เป็นที่ประทับเวตาเด็จออกมหาศมาคม
 เป็นการเต็มยศใหญ่

๒. หังสำนบัตดงกั Henthathana Palin จำหัดกรุปหงส์
 ประดับ อยู่ใน (หอพระซึ่งใช้เป็น) ท้องพระโรงกลาง Zatawun
 Saung เป็นที่ประทับเด็จออกเวตามพิธีสงฆ์และรับทูตต่างประเทศ

๓. กษาสำนบัตดงกั Gagyathana Palin จำหัดกรุปช้าง
 ประดับ อยู่ในพระที่นั่งเย็นฝ่ายซ้าย Byadeik Saung เป็นที่ประทับ
 เวตาเด็จออกมุขมนตรีแห่งหนึ่ง

๔. ดังสำนบัตดงกั Thinkathana Palin จำหัดกรุปตั้งช
 ประดับ อยู่ในท้องพระโรงใน Hpōndaw Saung เป็นที่ประทับเวตา
 พระราชทาน (สุพรรณบัตร) ยศศักดิ์ และเด็จออกขุนนาง
 โดยปกติ

๕. ภามราสำนบัตดงกั Bamayathana Palin จำหัดกรุปตัว
 ฝูงประดับ อยู่ในมหามนเทียรแก้ว Hmandaw Saung เป็นที่
 ประทับเวตางานพิธีฝ่ายใน

๖. มิศาสำนบัตดงกั Migathana Palin จำหัดกรุปกวาง
 ประดับ อยู่ในพระที่นั่งปลัดของคหนึ่งเรียกว่า คอง ส้มก สอง
 Taung Smōk Saung เป็นที่ประทับของยทาน

๗. มยราสำนบัตดงกั Maṅanyothana Palin จำหัดกรุปนกยูง

ประดับ อยู่ทพระที่นั่งออกองค์หนึ่ง เรียกว่า มุขอก ส้มก ดอง Myauk Smok Saung เป็นที่ประทับทอดพระเนตรข้างเผือก

๘. ปทุมมาสนับถรณ์ Padommathana Palin จำหัดกรูปลูกดอกบัวประดับ อยู่ที่ห้องพระโรงหลัง Anauk Smok Saung เป็นที่ประทับเวลาดำเจด็จออกมหาสมาคมสัตว์ และเป็นที่พักพระอิศรมเหษีเสด็จออกประทับแขกเมืองผู้หญิง

ราชบัลลังก์ทองปวงนั้น ทำด้วยไม้จำหัดกบิลทองประดับกระจกเป็นแท่นมีฐานรูปทรงเป็นเชิงบาตรของภิกษุ ฝรั่งว่าเหมือนนาฬิกาทราย คือคอดกตวางมายข้างบนและข้างล่างเช่นเดียวกันทั้งนั้น เป็นแต่ขนาดใหญ่เล็กและสูงต่ำผิดกัน มักตั้งต่อฝาด้านใน มีพระทวารทางเสด็จออกข้างหลังราชบัลลังก์ ด้านบนตั้งไว้ในมหาปราสาทนั้น มีทวาทัดตายกับพระที่นั่งบุษบกมาตาวงหน้าในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย (ที่จัดเป็นห้องของสมเด็จพระที่นั่งในพิพิธภัณฑสถาน) กรุงเทพ ฯ ผิดกันแต่ทำเป็นแท่นไม้บุษบก แต่ทำเป็นเรือนแก้วที่ชุมพระทวารข้างหลังวิจิตรมาก

พิธี ๑๒ เดือน

เดือน ๕ พิธีสังกรานต์ Hnit-thit Thigyandaw Pwe ก็อีกชื่อว่า เทศตามหาสังกรานต์ Thingan Nat ลงมาอยู่ในมนุษย์โลก ปีละ ๓ วัน

วันแรกพวกขุนนางหน้า ซึ่งตกมาจากแม่น้ำเอราวด์ได้หม้อดินประดับดอกไม้ มาถวายพระเจ้าแผ่นดิน และมีพิธีทำเป็นน่านมด

แล้วแบ่งนามคนนั้นตั้งไปตรงพุทธเจดีย์ที่สำคัญ ทั้งในกรุงเทพมหานคร

และกรุงอมรปุระ

วันที่ ๒ เวลาเช้าพระเจ้าแผ่นดินกับพระอัครมเหสี เสด็จสู่ที่ตรง
ทรงสระพระเกศา ไหวพราหมณ์ถวายพรชัยมงคล แล้วมีการดมโภช
* เติงตุกซุน อธิบายการดมโภชเติงตุกซุน (พบในหนังสืออื่น) ว่า
พระเจ้าแผ่นดินกับพระอัครมเหสี เสด็จขอกเสวยพระกระยาเจือ
น้ำดอกไม้อด เรียกว่า ข้าวสังกรานต์ (คือข้าวแช่) บนราชบัลลังก์
ที่ห้องพิธีในมหามนเทียรแก้ว โปรดให้เจ้านายกับขุนนางผู้ใหญ่เข้าไป
รับพระราชทานเติงด้วย แล้วมีละคร

วันที่ ๓ เสด็จออกมหาสมาคมเป็นการเต็มยศใหญ่ในมหาปราสาท
เจ้านายและข้าราชการในกรุง เข้าเฝ้าอันกระทำสัตย์ แล้วเสด็จออก
ท้องพระโรงหลัง ให้สตรีมีบรรดาศักดิ์ในกรุงเข้าเฝ้า และอัน
กระทำสัตย์เหมือนกัน

ส่วนประชาชน เมื่อถึงนักขัตตฤกษ์สังกรานต์ เดินสำต๋นากัน
และกันตอดตทั้ง ๓ วัน

เดือน ๖ พิธีดมโภชน้ำแดง (พระมาเรียกว่า นุยอง เย ปวย
Nysung Ye Pwe แปลว่า Consecrated Water Feast)

วันขึ้น ๓๕ ค่ำ เจ้าพนักงานตักน้ำในแม่น้ำเอราวตีมา (ใต้หม้อ)
รักษาไว้ในเรือนหลวง Court House แห่งหนึ่งในพระราชวัง ถึง
วันกตางเดือนแบ่งน้ำนั้นเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งเรียกว่า นุยอง เย
Nysung Ye เติงไปถวายพระเจ้าแผ่นดิน อีกส่วนหนึ่งเรียกว่า อะนอง

นุของ เบ Anaung Nyaung Ye เชิญไปถวายพระอัครมเหสี

ในวันกตางเดือนนั้นเอง พระเจ้าแผ่นดินให้เจ้าพนักงานตั้งหน้า
พระพุทธรูปที่ในพระราชวัง วังชนวนแรมค่ำ ๓ ตั้งพระพุทธรูปด้วย
หน้าส่วนของพระอัครมเหสี (มุดจระมาแต่พิธีทูลเกล้าถวายพระบาทตอก
กรรมง)

เนื่องการพจนมดะคร Zat Pwè ที่ตั้งนามในวังด้านหลังตั้งแต่
วันชนค่ำ ๓ (พระอริยญูรักษา ขอเหตียง เป็นชาวเมืองมณฑลเต
เด้าว่ามีดะครหลายวัน)

เดือน ๗ มีการพิธีต่าง ๆ ๔ พิธี คือ

- ๑) พิธีขอฝน Mo-nat Puzaw Pwè
- ๒) สดบพระปริยัติธรรม Sadaw Pyan Pwè หรือ
Patama Sa-Pyan-sa-me Pwè
- ๓) พิธีขอภัย Hnit-thit Kadaw Pwè ฝรั่งแปล
ว่า Beg Pardon Festival
- ๔) พิธีแรกนามงคด Mingala Ledaw Pwè

พิธีขอฝนนั้น ทำในสัปดาห์แรกของเดือน ๗ พระราชาคณะ
Sadaw ตั้งมี ประชุมกันณโรงพิธีข้างหน้าศาลาตุ๊กซุน สวดพระ
ปริตร Nga Payeik ศาถาพระยาปลาดำช่อนขอฝน พราหมณ์ทำพิธี
กรรมประตุเมืองด้านใต้ ปดุกโรงพิธีเป็นมณฑล ๒๕ หลัง บนเทวรูป
กับรูปสัตว์น้ำ ตั้งเป็นประธานในมณฑลนั้น พราหมณ์ร้ายมนตร์ขอ
ฝน แล้วแห่เทวรูปกับรูปสัตว์เหล่านั้นไปตั้งลงในแม่น้ำเอราวดี ใน

การพิชิตของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินหาได้เด็ดขาดหรือไม่

การลอบพระปริยัติธรรมนั้น กำหนดวันชน ๘ คา พระราชา
คณะสงฆ์ประชุมกันณสังฆมณฑล Thutama Zayat และปฏิฐาน
ศาลา Patan Zayat ที่เชิงเขามันหัด ลอบความรู้ตามเนร
ในการนี้เมื่อครั้งพระเจ้าแผ่นดินได้เด็ดขาดออกมาขอ หลีกสู่วรที่ลอบนั้น
(มีพรรณนาไว้ในหนังสืออีกเรื่องหนึ่งว่า) จัดเป็น ๔ ประโยค ให้แปล
คัมภีร์ต่าง ๆ ดังกล่าวต่อไปนี้

ประโยค ๑

กัจจายน

อภิธรรมสังคห

มัจฉิก

ชาดุกถ

ประโยค ๒

กัจจายน

อภิธรรมสังคห

มัจฉิก

ชาดุกถ

ยมก ๓ ถึง ๕

ประโยค ๓

กัจจายน

อภิธรรมสังคห

มาติกา

ชาตูกถา

ยมก ๓ ถึง ๓๐

อภิธานปฐพีกา

ฉนท

อถงการ

พระโยค ๔

กจฺจายน

อภิขมฺมสังคห

มาติกา

ชาตูกถา

ยมก ๓ ถึง ๓๐

ปฏฺชาน กุสฺสติก

อภิธานปฐพีกา

ฉนท

อถงการ

ผู้เข้าสอบต้องจำได้ทั้งภาษามคธ และแปลเป็นภาษาพระมาได้

ด้วย

ตั้งเกิดตามชื่อทไซหนงสี่คัมภีร์เดียวกันสอบทั้ง ๔ ประโยค พึง
สันนิษฐานว่า คงเลือกคอง่ายเป็นประโยคสั้น แล้วสอบตามที่ยาก
ยิ่งขึ้นเป็นลำดับไป๐ น่าตั้งเกิดอีกอย่างหนงทไซคัมภีร์พระปรมัตถ์เป็น

หัตถ์ผู้ตรเป็นพัน ขอนไปเซากับเรื่องนิทาน ว่าเมื่อเชิญพระไตรปิฎก
มาจากลังกาที่ปี พายุพัดพาเรือดำบรรทุกคัมภีร์พระวินัยพัดไปเมือง
มอญ ถ้าที่บรรทุกพระสูตรพัดมาเมืองไทย จึงเป็นเหตุให้พระสงฆ์
มอญชำนาญพระวินัย พระสงฆ์ไทยชำนาญพระสูตร นำเติมความใน
นิทานนั้นว่า เรือดำบรรทุกพระปริมัตถ์พัดไปเมืองพระมา แต่ถ้าว
ตามเค้าเงื่อนทางโบราณคดี พระมานำจะถ่ายแบบการล้อมพระปริยัติ
ธรรมไปจากมอญ จึงจัดระเบียบเป็น ๕ ประโยคอย่างเดียวกัน คง
เห็นว่าความรู้พระวินัยรุ่งเรืองอยู่แต่ในเมืองมอญ (อันเป็นอาณา
เขตต์ของพระมาอยู่แล้ว) จึงบำรุงความรู้พระปริมัตถ์ในเมืองพระมา

พิธีขออภัยนั้น อธิบายว่าเป็นประเพณีบ้านเมือง ผู้น้อยต้อง
แสดงความเคารพขออภัยผู้ใหญ่ในการพิธี เป็นต้นแต่บุตรกับบิดา
ญาติท่อนอายุกับญาติผู้ใหญ่ บ่าวกับนาย ผู้น้อยกับผู้ใหญ่ จนที่สุด
ข้าราชการกับพระเจ้าแผ่นดิน ส่วนพิธีหอดวงนั้น เด็ดใจออกเป็น
การเต็มยศ แต่เต็มเจ้านายและข้าราชการต้องถือนำพระพุทธรูปเสด็จยา
ออกครึ่งหนึ่ง แต่พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งให้เสด็จเดี่ยว

พิธีแรกนามงคตนั้น พอฝนตกพ่นดินอ่อนจึงกำหนดฤกษ์ พระ
เจ้าแผ่นดินเสด็จออกทรงไถนาหอดวงที่ทุ่งหลวงเมืองมณฑลแต่ แต่งพระ
องค์อย่างจอมพล เจ้านายข้าราชการแต่งเต็มยศ มีไถทองไถเงินและ
เครื่องแต่งตัวโคอย่างงามสรรพ เจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่มีหน้าที่
ต้องไถนาตามเสด็จด้วย พวกพราหมณ์นักทำพิธีบูชาขอพรเทวดาคัดตอด
เวดากทไถนั้น

เดือน ๘ มีพิธีบวชนาคหลวง Pyinsindaw kan Pwè หรือ Pyinsin Shin-pyu อย่างหนึ่ง กับพิธีเข้าวัดเจ้า Wa-win Kadaw อย่างหนึ่ง

พิธีบวชนาคหลวงนั้น คืออุปถัมภ์บวชพวกตามนครที่แต่หนึ่งตั้งได้เป็นเปรียญในบั้น บวชวันขึ้น ๘ ค่ำ ณวัดหลวงที่เชิงเขามณีพเจ และมีการฉลองอย่างครึกครื้น นอกจากนี้พระราชทานบำเหน็จแก่เปรียญ ด้วยปลดญาติจากหน้าที่ราชการให้เป็นผู้มีอายุมาก และน้อยคนตามชั้นประโยคที่สอบได้

พิธีเข้าวัดเจ้านั้น ในกฎหมายที่บรรดาเกล้าว่า มีการตั้งคอกมหาดเล็กมหาดเล็กมหาปราสาท เจ้านาย ข้าราชการในกรุง และเจ้าเมืองทั้งหลาย ต้องเข้ามาเฝ้าพร้อมกัน

เดือน ๘ มีการพิธีตั้งถากภักดิ์ Sayedan Pwè อธิบายว่า ถึงวันแรม ๘ ค่ำ พระเจ้านแผ่นดินพระราชทานจุดบั้งเจียทานพระภิกษุสงฆ์เท่าจำนวนปีพระชันษา และทรงทำพิธีกรรมแก่เทพารักษ์ Nat ด้วย

เดือน ๑๐ มีการพิธีแข่งเรือ H'edaw Pwè หรือ Ye-thabin Hle Pwè แข่งในแม่น้ำเอราวัตี แต่ไม่มีรายการปรากฏ

เดือน ๑๑ มีการพิธีออกวัดเจ้า

- ก) ให้ผู้ใดทรงเป็นเจ้าพระสุเมรุขึ้นทันออกพระราชวัง
- ค่าน้ำ ประดับด้วยดวงประทีป เป็นที่ประชุม
- ชาวพระนครตั้งแต่วันขึ้นค่ำ ๗ ไปจนถึงขึ้น ๓ ค่ำ

ข) ตั้งแต่วันแรม ๘ ค่ำ มีหุ่่น (คือมหรสพ) ราช
รอบพระราชวัง ๗ วัน

ค) วันกตางเดือนห้าเครื่องบูชา (เห็นจะเป็นผ้าป่า)
ไปถวายตามวัด มีทั้งที่เป็นของหลวงและของ
ราษฎร มีกระบวนแห่ไปทางบกบ้าง ไปทางน้ำ
บ้าง ด้วยเรือกลไฟหรือเรือพายบ้าง มักผูกหุ่่น
เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ รองเครื่องบูชา และมีเครื่อง
ดนตรี กับคนเพื่อนำไปในกระบวนแห่ เป็นการ
รื่นเริงอย่างยิ่ง

ง) เสด็จออกมหาสมาคมอย่างเมื่อเข้าวัดสักครั้ง
หนึ่ง ครองนพวงเจ้าประเทศราชต้องเข้ามาเฝ้า
และมีการถือนากกระทำสัตยด้วย ครองอนุญาต
ให้พวกพ่อค้าและเศรษฐีเข้าเฝ้าด้วย

จ) ตั้งแต่วันแรมค่ำ ๓ ไปจนถึงแรม ๘ ค่ำ ตามวัด
แต่งประทับและมีกรมหรสพต่าง ๆ (นตของบุญ)

เดือน ๓๒ มีการพิธีทอดกฐิน Kateindaw Pwe อย่างหนึ่ง

พิธีเฝ้ารูปปราสาทจำลอง Tazaungdaing Pwe อย่างหนึ่ง

พิธีทอดกฐินนั้น กฐินหลวงอย่างสามัญเป็นแต่เจ้าพนักงานเอา
ผ้าไตรกับเครื่องไทยธรรม ไปถวายพระเจ้าแผ่นดินทรงเจบบพระหัตถ์
และหัตถ์นาทกษโณทก แล้วนำไปยังสุ่มมศาตา พวกชาววัดที่จะ
รับกฐินมารับจนเอาไปยังวัด ครั้นถึงวันกำหนดมีข้าราชการไปทอด

แทนพระองค์ หาได้เสด็จไปทอดเองไม่ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ทำจุดกรฐิน
 ของหลวง เสด็จขึ้นหมายเรียกพวกภรรยาข้าราชการเข้าไปประชุมกัน
 ในพระราชวังทางด้านหลัง พอพบค้ำก็ให้ตั้งม้อบนั้ผ้ายทอผ้า กำหนด
 ให้เสด็จเป็นผืนผ้าก่อนรุ่งสว่าง ถ้าจับได้ว่าใครเอาผืนผ้าไปตอมเข้าไป
 ทงตามภรรยาต้องระวางโทษ ให้เอาผ้านั้นห่มแต่รำชุกร้องเพลง
 เข้าบัพทย์ประจานคร ผ้ายทอแต่นั้นพอเขาก็ตัดเย็บย้อมเป็นไตร
 ถวายจบพระหัตถ์แล้วพระราชทานไปทอดกรฐินที่พระอารามหลวงในวัน
 ขึ้น ๑๕ ค่ำ หาได้เสด็จไปทอดเองไม่

อนึ่งในวันกลางเดือน ๑๒ นั้น พระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปบูชาเทวรูป
 ณหอเทวาลัย เจ้านายและข้าราชการทั้งปวงก็ไปบูชาด้วย

พิธีเผารูปปราสาทจำลอง เห็นจะเป็นพิธีเสด็จพระเคราะห์ ใน
 กฎมณเฑียรบาลพระมากต่ำกว่า ถึงวันแรม ๘ ค่ำ ให้เอาปราสาท
 Pyathat ซึ่งผูกโครงด้วยไม้ไม้ ๘ หัก ถวายพระเจ้าแผ่นดินกับพระ
 อัครมเหษณ์จบพระหัตถ์ แล้วให้เอาไปเผาณพระอารามที่สำคัญ ๘ แห่ง

เดือนอ้าย มีการพิธีถวายข้าวใหม่ **Maha Peinne Pwe-daw**
 อธิบายว่า เมื่อเกี่ยวข้าวใหม่ที่ปลูกในนาหลวงได้แล้ว เอาไปถวายบูชา
 พระพุทธรูปมหาชัยมุนี (ที่พระเจ้าประดิษฐ์เชิญมาจากเมืองยักไซ) ขุนนาง
 เรียกว่า ตะเมียง หุ่น **Lameing Wun** กับ ตะเมียง สะเย
Lameing Saye (สันนิษฐานว่าในกรมนา) เป็นพนักงานทำพิธี
 ด้านผูกเป็นรูปโคกระบือและกึ่ง ได้ข้าวเปลือกและพืชพันธุ์ไม้อื่น
 ที่เก็บเกี่ยวได้ผลในฤดูเดียวกัน แล้วขนไปถวายที่วัดยักไซนั้น

อนึ่งเมื่อดวงพระจันทร์ชนดวยกันกับดาวฤกษ์กตตกา **Kyattiya**
 และโรหิณี **Yawhani** ให้เชิญเทวรูปพระขันธกุมาร อันทรงนกกยูง
 ออกมาตั้ง ทรงบูชาแล้วไปรยทานและแจกผ้าแก่ประชาชน

เดือนนี้ มีการพิธีเสด็จออกตำนาน **Myingin - daw Pwe**
 พระเจ้าแผ่นดินกับพระอัครมเหสี เสด็จออกท่องพระโรงหน้า และ
 ปลุกราชการพักข้างหน้าเขื่อนพระราชมณเฑียร มีการกีฬาที่
 ท้องสนามชัย

การกีฬา ชุดแรกเป็นของเจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่ กับ
 นายทหารจัดมาประกวดกัน

- ก) ชนข้างควเปิด่า
- ข) ชนข้างม้วนขี้
- ค) ช้างดีเสือ (บางทีก็เสือจริง บางทีก็หุ่นเสือ)
- ง) ชีม้าวิ่งพุ่งหอกให้ถูกเป้า

ชุดหลัง พวกกทหารม้าทั้งนายไพร่ประกวดกัน

- ก) ยืนบนหลังม้าวิ่งแทงห่วง
- ข) ยืนบนหลังม้าวิ่งฟันคัต **Chatty** (แปลไม่ออก
 ว่าอะไร) มีให้ตกถึงดิน
- ค) ยิงเป้า

ใครตกม้า ถูกปรับเอาเงินไปรวมเป็นรางวัลคนชนะ
 หนึ่งในเดือนนี้ เจ้าฟ้าประเทศราชไทยใหญ่ส่งกตด้วยไม้ (เอื้อง

แซะ) มากถวายด้วย

เดือน ๓ มีพิธีทำชาวยาคู Yagu คอถงวชน ๓๕ ค่ำกต่างคน
 ให้พวกฝ่ายทหารหุง Cooking แบ่งข้าวด้วยน้ำมะพร้าวเจือเนยและ
 เครื่องหอม ใช้ไม้หอมต่าง ๆ มีजनทนเป็นต้นเป็นพื้น รุ่งขึ้นวันกลาง
 เดือนเอาไปถวายพระเจ้าแผ่นดินทรงเจือนามนค้ แล้วส่งไปถวายพระ
 องค์ตามพระอารามในกรุงมณฑล และเมืองอมรปุระ พวกพลเมือง
 ต่างก็หุงชาวยาคูถวายพระเป็นประเพณีบ้านเมือง

เดือน ๔ มีถาวรพิธีบวงสรวงเทพารักษ์และก้อพระทราย
 การบวงสรวงของหัตถวงนั้น ส่งเครื่องพดักกรรมไปบวงสรวง
 เทพารักษ์ทรรักษาพระนครทั้ง ๕ ทิศ และบวงสรวงเทพารักษ์ทิศทิศ
 ดิศอื่นแถวสถานต่าง ๆ อีก ๓๗ แห่ง ส่วนประชาชนก็เดินฝักกันเป็น
 ประเพณีทั่วไป

การก้อพระทราย (ตามวัด) นั้น ทำเป็นการกุศลและทำเป็น
 ประเพณีบ้านเมืองเหมือนกัน ต้นเรื่องพิธี ๓๒ เดือนเพ็ญเท่านั้น

พิธีปลงพระบรมศพ

อธิบายประเพณีปลงพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินพะม่า พบใน
 หนังสืออื่น พรรณนาว่าด้วยงานปลงพระบรมศพพระเจ้ามณฑล เมื่อ
 พ. ศ. ๒๔๒๓ และได้ฟังคำข่าแจ้งของพวกพะม่า ว่าประเพณีปลงศพ
 ในเมืองพะม่านั้น เสาแต่ศัพพระกับศัพพะเจ้า ถ้าเป็นบุคคลพวกอื่นฝังทั้ง
 นั้น ลักษณะปลงพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดิน อธิบายว่า แต่โบราณ
 ที่เคยว เมื่อถวายพระเพลิงแล้ว รวมพระบรมอัฐิไปลอยทิ้งในแม่น้ำ

เขราวดี และสร้างพระเจดีย์เป็นอนุสรณ์ไว้ตรงที่ปลงพระบรมศพ
 ต่อมาแปลงเป็นบรรจุพระบรมอัฐิไว้ในพระเจดีย์ที่สร้างเป็นอนุสรณ์
 แทนเขาไปตอยทงนา สวรรณรัชกาลพระเจ้ามินดง ทรงตั้งให้
 บรรจุพระบรมศพของพระองค์ไว้ในวัดกุซึ่งสร้างเป็นอนุสรณ์ ไม่
 ต้องทำการถวายพระเพลิง การบรรจุพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินพระมา
 จังเกิดขึ้นเมื่อปลงพระบรมศพพระเจ้ามินดงเป็นครั้งแรก และถือกัน
 ว่าบรรจุศพนั้นไม่เป็นการฝัง เพราะศพมิได้อยู่ในแผ่นดิน

รายการเรื่องปลงพระบรมศพพระเจ้ามินดงนั้นว่า เมื่อล่วงครก
 (วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๓) แล้ว เชิญพระบรมศพจากมณฑล
 ท้องที่เสด็จสวรรคต มาไว้บนพระแท่นตั้งตรงหน้าภมวราตน์บัลลังก์
 ใหม่หามมณฑลแก้ว พระบรมศพหุ้มห่อด้วยผ้าขาว บิดทองที่พระ
 พกศรและพระหัตถ์ทั้งสองข้าง รอบพระแท่นตั้งเครื่องคั้นเครื่องทรง
 และเครื่องราชูปโภคกับของโปรดต่างๆ กับทั้งเครื่องพระกระยาหาร
 คือออกมามีข้าวตอกข้าวตอกของวงรอบ มีนางโขนตักกัณฑ์ประจำบัลลังก์
 ๕ คน ข้างเบองบนแขวนพวงดอกไม้ทองประดับประดา และมีกตอง
 (ชะนะ) คือประโคนทุกยาม ไว้พระบรมศพเช่นนั้น ๓ วัน (คงมีการพิธี
 ในระหว่างนั้นด้วย แต่มิได้พรรณานา) ถึงวันที่ ๓ อนุญาตให้นักตนม
 นางโขน และข้าราชการทั้งปวงเข้าไปถวายบังคม แล้วเชิญพระบรม
 ศพลงหีบทองประดับเนาวรัตน์ ตั้งไว้อีก ๓ วัน (สันนิษฐานว่า ระยะ
 ๓ วันแรกเพื่อต่อหีบพระบรมศพ ต่อมาอีก ๓ วันหลังรอให้การก่อที่
 บรรจุสำเร็จ)

ถึงวันที่ ๗ แห่งพระบรมศพจากพระราชมนเทียรไปบรรจุณเมณฑป
 ที่ก่อสร้างใหม่ในพระราชวังชั้นนอก (ถ้าเปรียบให้เข้าใจง่าย ที่สร้าง
 มณฑปนั้น เหมือนอย่างอยู่ที่สนามตรงหน้าหอรัษฎากรพิพัฒน์)
 กระบวนแห่ (ผู้ซึ่งได้ไปดูพรรณนาไว้ว่า) ห้ามพระยานมาศนำหน้า
 แฉวถึงหมูข้างพระที่นั่ง มาพระที่นั่ง ถวนแต่งเต็มประดาและผูกเครื่อง
 ราชอาสน์ต่าง ๆ ต่อจนถึงกระบวนข้าราชการแต่งเต็มยศ สรววมเสื่อ
 ทราย ได้ตอมพอกอย่างพะม่า อัครมหาเสนาบดี ๒ คนเดินคู่กันนำหน้า
 มีคนถือร่มสีแดงคันตาท อันเป็นเครื่องยศอัครมหาเสนาบดีกัน ขุน
 นางชั้นรอง ๆ เดินตามต่อมา ชั้นที่รวมเครื่องยศก็มีคนกนหมัน แต่
 เป็นคนตรงทงหน แต่ถึงกระบวนกตองชนะและเครื่องประโคม
 ต่อจนถึงกระบวนมหาดเล็ก (ตามที่ฝรั่งว่านางในด้วย) เชิญเครื่อง
 ราชูปโภค แฉวถึงหีบสำหรับจะทรงพระบรมศพเมื่อบรรจุ ต่อมาถึง
 พวดдукเชอของค้ชายทรงขาว ถือแถบผ้าโยงชักพระบรมศพ (ตรงนั้นผู้
 พรรณนาว่า เขาพระบรมศพออกได้เบ็ดห้าม เห็นว่าน่าจะเข้าใจผิด
 อะไรสักอย่างหนึ่ง) มีเศวตฉัตรกั้นสองข้าง ๘ คัน ต่อจนถึงกระบวน
 นางในตามพระบรมศพ มีพระนางอเดนนทอ ซึ่งกั้นเศวตฉัตร และ
 เจ้าฟ้าหญิงราชธิดากันพระกตตดีเหตอง กับдукเชอพระองค้หญิง
 แฉวนักฉนม ถวนแต่งชาวเดินเป็นกระบวน ต่อกระบวนนางในถึง
 กระบวนตำรวจ แห่พระเจ้าตั้งบ่อทรงราชยานตามพระบรมศพ ท้าย
 กระบวนเสด็จมีพระตั้งมี ๒๕ รูปเท่าจำนวนพระขนมาของพระเจ้า

มินตง เดินตามเป็นที่สุด (พระตั้งมี ๖๕ รูปมิใช่กระบวนแห่ แต่
 ผู้จุดไม่รู้ธรรมเนียม เห็นเดินตามไปข้างหลังก็เข้าใจว่าเดินแห่ ถ้า
 เป็นในเมืองไทยก็เข้าใจได้ว่า คงนิมนต์มาชักผ้าไตรบังสุกุล แต่
 ในเมืองพม่าไม่มีประเพณีชักผ้าบังสุกุลในงานศพ จึงได้แต่ตั้งนิษ
 ฐานว่า เห็นจะนิมนต์มาตั้งวัดดับปรกณ์) ตั้งแต่ปลงพระบรมศพ
 พระเจ้ามินตงแล้ว พระศพเจ้านายก็ใช้ประเพณีบรรจุแทนเผาศอมา
 ย่างเผาในบดินแต่ศัฟพระ

แปลตกฎมณเฑียรบาลพม่าเพียงเท่านี้

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์ วรรณทร

นายสนั่น คันนุชอื่น ผู้พิมพ์โฆษณา

พ.ศ. ๒๔๖๕

พระเจ้ามိณฑง

ทรงเครื่องเต็มยศอย่างพระเจ้าแผ่นดินพะม่า

(พ.ศ. ๒๓๕๔ ถึง ๒๔๒๑)

พระเจ้าน้องสวโป กับ พระนางสุปยาอิตต^{๐๗/๒๕๖๔}

ทรงเครื่องต้น อย่างพระเจ้าแผ่นดินและพระราชินีพะม่า

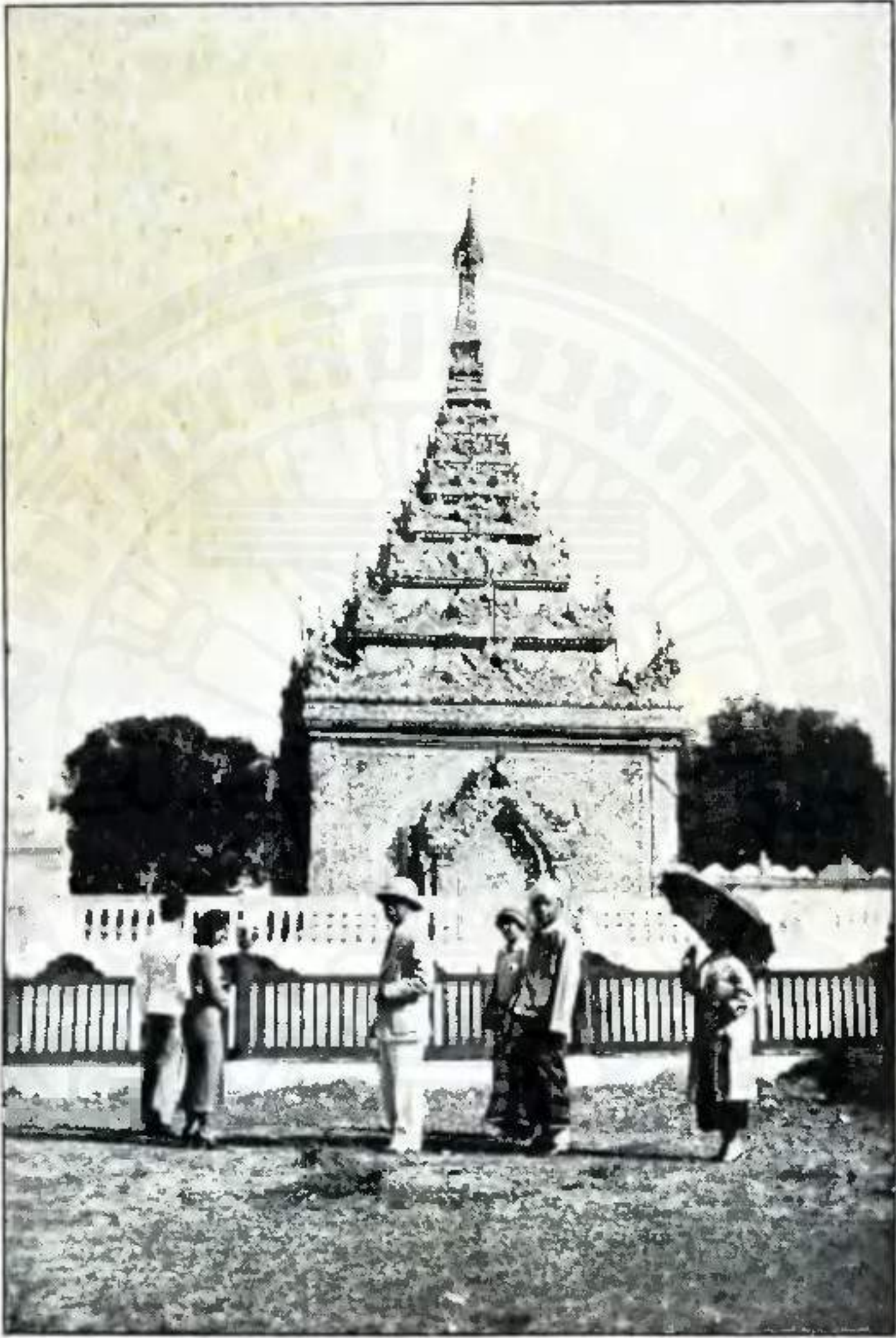
(พ.ศ. ๒๔๒๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๒๘)

เมฆ-นันทมหาปราสาท
เมืองมณฑลอุดร ประเทศพม่า

๔ เรอพระที่นั่ง " การเวก " ของพะม่า

ที่บรรจุพระบรมศพพระเจ้ามณฑง
พระเจ้าแผ่นดินพะม่า
ที่เมืองมณฑล

อัครมหาเสนาบดีพะม่า